

Tematikus összeállítás

SZABAD GYÖRGY, A TÖRTÉNÉSZ

GYÖRGY SZABAD, THE HISTORIAN

VENDÉGSZERKESZTŐK: DÉNES IVÁN ZOLTÁN, HÖRCHER FERENC

BEVEZETÉS

INTRODUCTION

Dénes Iván Zoltán¹, Hörcher Ferenc²

¹MAE, DSc, az Academia Europaea választott tagja, a történelemtudományok doktora, nyugalmazott egyetemi tanár, kutatócsoport-vezető, Marczali Henrik Kutatócsoport, OR-ZSE
denes.ivan.zoltan@gmail.com

²az MTA doktora, egyetemi tanár, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet
horcher.ferenc@btk.mta.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Egy huszonegy éves fiatalember 1945-ben a soa személyes és családi traumái után nevet változtatott. Schwartz Györgyről Szabad Györgyre. Neve programnév volt, amit történészként és tanárként mind magára, mind olvasóira, hallgatóira és tanítványaira alkalmazott és képviselt. Ahogy képviselte, az a három traumatizált szerep (az áldozat, az elkövető és a megmentő) szerepei közül a megmentőé volt. Négy évtizedes tudós tanári tevékenysége ennek jegyében iskolateremtő volt, mindenféle zsarnokság, diktatúra, személyes uralom, autokrácia, hatalomösszpontosítás, kiváltságrendszer ellenében a személyes teljesítmény, a hatalommegosztás, a liberális demokrata politikai rendszer, az egyidejű európai és magyar patriotizmus és a magyar–zsidó elődök nyílt vállalása jegyében. A tematikus összeállítás tanulmányai tudományos munkásságát, vitáit, azok kontextusát és egy interjúkötetben olvasható önképét és önéletrajzát rekonstruálják, elemzik és értelmezik.

ABSTRACT

A twenty one years old man has changed his name from György Schwartz to György Szabad and had chosen the role of the saviour among the traumatized roles of the victim, perpetrator and saviour after the personal and family traumas of the Soa in 1945. As an outstanding historian and professor between 1953 to 1990 he had represented this programme-name and chosen

role for himself and for his readers and students against the different kinds of tyranny, dictatorship, personal power, autocracy, concentration of power old and new, and the different forms of privilege-system on the basis of scholarly achievement, positive evaluative and behavioral patterns, separation of powers of the liberal democratic political system, European and Hungarian patriotism, Hungarian-Jewish background. The essays of our special topic are dealing with his scholarly achievement and polemics and his self-image of his brief autobiography of a volume of interview.

Kulcsszavak: tudományos életmű és kontextusa, önkép, historiográfia, eszmetörténet, kontextualizált beszédaktus/közbeszédelemzés és -értelmezés, dráma-háromszög

Keywords: *oeuvre* in context, self-image, historiography, history of ideas, contextualized speech-act analysis and interpretation, drama triangle

Szabad György (Arad, 1924 – Budapest, 2015) történész, egyetemi tanár, iskola-teremtő tudós, a Magyar Demokrata Fórum (MDF) politikusa, államférfi, az Országgyűlés elnöke, az 1990-től létrejött magyar jogállam egyik alapító atyja volt.

Számos tanulmányt, két nagymonográfiát (1957, 1967), egy kismonográfiát (1985), egy a forrásbemutatás és a feldolgozás határán elhelyezhető könyvet (1977) írt, s a kétkötetes *Magyarország története* 1849 és 1890 közötti részének (1964), az egyetemi tankönyv (1972) és a „tíz kötetes” szintézis (6. kötet, 1979) neoabszolutizmus kori részének szerzője volt.

Egyetemi előadásait az 1790 és 1890 közötti magyar történelemről, speciális kollégiumait, szemináriumait és levéltári demonstrációit tematikus kérdésekről és esetfeldolgozásokból tartotta, miként szakdolgozati és egyetemi doktori téma-javaslatait, szakdolgozat-vezetéseit és konzultációit is. Igényes előadásai nagy népszerűségnek örvendtek, és hallgatói számára szakmai, értékrendbeli, előadói és viselkedési mintát jelentettek. Szemináriumai a történeti kutatómunka feltételeinek, készségeinek és technikájának elsajátítására irányultak az egyéni feladatmegoldás, annak közös megvitatása, a csoportdinamika és a személyre szabott figyelem együttes hatása segítségével. Szemináriumain a részvételt előzetes írásbeli jelentkezéshez kötötte, és a létszámot maximálta. Mégis olyan túljelentkezés volt, hogy előfordult, hallgatói kérésére más időpontot nem találva szombat reggelre hirdette meg óráját. Egyetemi és Eötvös Collegium-i órái, szakkollégiumai a továbbképzés formái voltak, ahol tapasztaltabb kutatóként szakmai ismereteket és tapasztalatokat osztott meg fiatalabb kollégáival. Az Országos Levéltárban és a Pest Megyei Levéltárban tartott levéltári demonstrációi pedig sokak számára az első találkozást jelentették a kézirat forrásanyaggal. Olyan személyes élményt, amelynek motiváló ereje meghatározó volt. Akiket érdeklődőknek és tehetségeseknek látott, azoknak szakdolgozati témákat javasolt, és mindenki számára nyitva álló heti konzultációin segített abban, hogy témájukat önállóan fel tudják

dolgozni. A szakdolgozatokról és a doktori értekezésekről igényes (alapos, lelkiismeretes, tárgyilagos és kritikus), a forrás és az irodalom felhasználásától a téma feldolgozásának tartalmi, szerkezeti és stiláris értékeléséig terjedő írásbeli véleményt készített, amelyből egy példányt leadott a dékáni hivatalnak, egyet pedig átadott az értekezés szerzőjének. Tanítványaival államvizsgájuk után kezdeményezte, hogy tegezzék egymást. A mintaadó mester-tanítvány viszony nyomán a tanítványok között is kollegiális és baráti kapcsolatok szövődtek, illetve a már kialakult kollegiális és baráti kapcsolatok megerősödtek.

Szabad György nem volt tanszékvezető, semmiféle tudománypolitikai pozíciója nem volt, nem rendelkezett pénzek és státuszok felett. Amit nyújtott, az a tudás, a figyelem, a szellemi és az erkölcsi példa volt. Erre épült a Szabad-iskola.

Szabad György neve feltehetően 1973. szeptember 13-án, Király István akadémiai előadásának vácrátóti vitáján elhangzott – az „illúziók váltógazdaságával” szembenállás jegyében megfogalmazott – felszólalásával (Szabad, 1974a) és 1974 júniusában, a *Tiszatáj* folyóirat *Fiatal történészek írásai* számához írt *A történész felelősségéről* című esszéjével (Szabad, 1974b) lett a szűk szakmán és a tanítványok körén túl ismert. 1984-ben, hatvanadik születésnapján az iskolateremtő egyéniséget tanítványai egy csoportja kötetten köszöntötte (Dénes et al., 1984). 1994-ben, hetvenedik születésnapján tanítványai és kollégái közül számosan egy újabb kötetten tisztelegtek a történész és a tanár előtt (Orosz et al., 1994). Az előtt, aki 1990 és 1994 között az első szabadon választott országgyűlés elnöke volt. 2015-ben, halála után fél évvel politikusok, hivatalnokok és történész-tanítványok az Országgyűlés elnökének és a tanárnak állítottak emléket (Gerő, 2016). Visszaemlékezéseit kötetben közreadott interjúsorozat foglalja magában (Szabad, 2017). Irathagyatéka és levelezése rendezésre és kéziratári leadásra vár, hogy kutatható legyen, és közkinccsé váljon. 2018-ban *Kitörés a kánonból. Szabad György történetírói munkássága* címmel tanulmánykötet jelent meg műveiről és szakmai vitáiról (Dénes, 2018).

2018. május 17-én a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományi Osztálya Dénes Iván Zoltán és Hörcher Ferenc kezdeményezésére és szervezésében emlékülést rendezett közgyűlése keretében művei, vitái és visszaemlékezései megvitatására. Az ott elhangzottak közül adunk közre alább néhányat, hangsúlyosan Szabad György életművének tudományos-történeti oldalára koncentrálna. Olyan történetírói és tanári életmű volt ez, amely mindenfajta (hagyományos és modern) kiváltságrendszer, hatalomkoncentráció, autokrácia, önkényuralom és zsarnokság ellenfeleként irányította rá a figyelmet sajátosságaikra és tanulságaikra. Azért, hogy egyszer s mindenkorra kizárhatók legyenek. Azok erőfeszítései eredményeként, akik szabad emberek akarnak lenni szabad közösségben. Választott neve is erről tanúskodik: Szabad. A szerkesztők reménye az, hogy a kollégák kedvet kapnak arra, hogy a közelmúlt történetírói életművei közül másokét is hasonló – mű- és diskurzusközpontú – tárgyilagos, empatikus és kritikus feldolgozáshoz segítsék.

IRODALOM

- Dénes I. Z. (szerk.) (2018): *Kitörés a kánonból: Szabad György történetírói munkássága*. Budapest: Ráció Kiadó
- Dénes I. Z. (2020): Párhuzamos életpályák. Marczali Henrik és Szabad György. In: Dénes I. Z. (szerk.): *Magyar-zsidó identitásminták (2)*. Budapest: Ráció Kiadó (megjelenés alatt)
- Dénes I. Z. – Gergely A. – Pajkossy G. (szerk.) (1984): *A magyar polgári átalakulás kérdései. Tanulmányok Szabad György 60. születésnapjára*. Budapest: ELTE
- Gerő A. (szerk.) (2016): *A polgári átalakulásért. Emlékkötet Szabad György tiszteletére*. Budapest: Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány, Tanítványok megemlékezései: 85–353.
- Karpman, S. B. (1968): Fairy Tales and Script Drama Analysis. *Transactional Analysis Bulletin*, 26/7, 39–43. <https://www.karpmandramatriangle.com/pdf/DramaTriangle.pdf>
- Karpman, S. B. (1972): Eric Berne Memorial Scientific Award Lecture. <https://www.karpmandramatriangle.com/pdf/AwardSpeech.pdf>
- Orosz I. – Pölöskei F. – Dobszay T. (szerk.) (1994): *Nemzeti és társadalmi átalakulás a XIX. században. Tanulmányok Szabad György 70. születésnapjára*. Budapest: Korona Kiadó
- Szabad Gy. (1974a): Felszólalás a Király István Hazafiság és internacionalizmus c. írásáról 1973. szeptember 26-án, Vácraátóton rendezett vitán. Kivonat. *Magyar Tudomány*, 1, 32–35., 52–53. http://real-j.mtak.hu/128/1/MATUD_1974.pdf; *Látóhatár*, 4, 108–112, 144; *Századok*, 1, 230–232, 258.
- Szabad Gy. (1974b): A történész felelősségéről. *Tiszatáj*, 28, 6, 3–7.
- Szabad Gy. (2017): *Aradtól az Országgyűlésig. Pavlovits Miklós interjúja Szabad Györggyel 1991–1992*. (Szakmai szempontból ellenőrizte és a jegyzeteket készítette Csorba L.) (Tények és tanúk) Budapest: Magvető Kiadó